

ความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเครือข่ายภายใต้ การพัฒนาที่ยั่งยืน: ศึกษากรณีชุมชนริมคลองแสนแสบ Community Strengths and the Development of Networks under Sustainable Development: A Case Study of Communities along Saen Saeb Canal

กุลนันท์ คันธิก¹ จิราภรณ์ ดำจันทร์¹ และ ศิพิมพ์ ศรีปลั่ง²
Kullanan Kunthic, Jiraporn Domjun, and Sipim Sornbanlang

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนริมคลองแสนแสบ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2) ศึกษาความต้องการของกลุ่มและเครือข่ายในชุมชนดังกล่าว และ 3) นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารจากหน่วยงานและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสัมภาษณ์ตัวแทนหรือผู้นำชุมชน จากนั้นจะวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอผลการศึกษาโดยการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ตัวแทนชุมชนมองเห็นจุดแข็งที่สำคัญของชุมชนคือ ที่ตั้ง ซึ่งสะดวกต่อการคมนาคม สมาชิกมีความสามัคคี พร้อมช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม และเล็งเห็นความสำคัญของการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เพื่อพัฒนาชุมชน 2) ตัวแทนชุมชนตระหนักดีว่าการสร้างชุมชนที่ยั่งยืนเป็นเรื่องยาก แต่หากมีองค์กรภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือ ก็อาจจะสำเร็จได้ และ 3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ประการแรก การสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาของชุมชนให้กับคนในชุมชนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจ และความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งสำคัญ ประการที่สอง ภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ต้องตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมมือกันในลักษณะเครือข่าย เพื่อการบรรลุเป้าหมายหรือการแก้ไขปัญหาในสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ประการสุดท้าย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒควรให้การสนับสนุนชุมชนทั้งในมิติของการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหา และกำหนดเป็นพันธกิจของมหาวิทยาลัยในฐานะศูนย์กลางในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายให้กับชุมชนจนกว่าชุมชนจะพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองได้สำเร็จ

คำสำคัญ: ความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาเครือข่าย การพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนริมคลองแสนแสบ

¹อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Lecturer, Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University.

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University.

Corresponding author e-mail: kullanan@g.swu.ac.th

ARTICLE HISTORY: Received 8 October 2023, Revised 24 February 2024, Accepted 15 July 2024

Abstract

This research is a qualitative study with the following objectives: 1) to investigate the strength of the San Saeb Canal communities in the Wattana district of Bangkok, within the framework of sustainable development 2) to study the needs of the communities and networks and 3) to propose policy recommendations by collecting data from relevant organizations, other documents, and conducting interviews with community representatives and leaders. Subsequently, the data will be analyzed using content analysis, and the study's findings will be presented through a synthesis.

The research findings reveal that 1) community representatives identify key strengths of the community as its location, which facilitates transportation; unity and active participation in collective activities. Additionally, they recognize the importance of collaborating with external groups in the development and strengthening of the community. 2) Community representatives are aware that building a sustainable community is challenging but feasible with government assistance. 3) Regarding policy recommendations, firstly, raising awareness about community issues among community members is crucial to stimulate recognition, understanding, and the desire to collectively address problems. Secondly, the government, private sector, and civil society must acknowledge the importance of collaboration in a networked fashion to achieve goals or address complex societal issues. Lastly, Srinakharinwirot University should play a pivotal role in supporting communities by providing knowledge and understanding of issues and problem-solving approaches. The University should define a clear mission and role as a central support hub, fostering the creation and development of networks within communities until they can successfully build resilience on their own.

Keywords: *Community strengths, Development of networks, Sustainable development, Communities along Saen Saeb Canal*

บทนำ

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด-19 นับตั้งแต่ปลายปี ค.ศ. 2019 เป็นต้นมา ถือเป็นวิกฤตการณ์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์โลก จวบจนปัจจุบันการระบาดของโรคยังไม่มีทีท่าว่าจะยุติ แม้การพัฒนาวัคซีนจะได้ผลดีและมีประสิทธิภาพ กรณีของไทย โควิด-19 ถูกประกาศให้เป็นโรคประจำถิ่น แต่การระบาดของเชื้อไวรัสชนิดนี้ยังคงปรากฏให้เห็น ตลอดระยะเวลาของการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่เช่นนี้ชี้ให้เห็นว่า โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่และเผชิญหน้ากับปัญหาใหม่ ๆ ที่กระทบต่อความมั่นคงของสังคมและชีวิตของมนุษยชาติ ที่ทุกภาคส่วนต้องเตรียมความพร้อมในการรับมือกับสถานการณ์นี้ร่วมกัน

สำหรับการรับมือกับสถานการณ์เช่นนี้ รัฐบาลมีบทบาทและหน้าที่โดยตรง ทั้งในส่วนของมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด รวมถึงมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ ซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าว นอกจากนี้ตัวแสดงอื่น ๆ ในระดับต่ำกว่ารัฐ ก็มีบทบาทในการรับมือกับวิกฤตนี้ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ทั้งในและต่างประเทศ ในการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกลายเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของเครือข่ายสาธารณสุขไทยที่เข้มแข็ง บทบาทการทำงานของมูลนิธิต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่เข้ามาช่วยเหลือในสถานการณ์นี้ เช่น กลุ่มเส้นด้าย เป็นต้น รวมถึงการจัดตั้งตู้ปันสุขในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อแบ่งปันอาหารและสิ่งของระหว่างกันของประชาชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันของประชาชนในสภาวะแห่งความยากลำบากได้เป็นอย่างดี

จากสถานการณ์ข้างต้น ทำให้คณะผู้วิจัยเล็งเห็นความจำเป็นที่จะศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับบทบาทชุมชนต่อการรับมือกับสถานการณ์วิกฤตต่าง ๆ ดังที่ปรากฏให้เห็นในสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่ถือเป็นตัวอย่างซึ่งทำให้เห็นบทบาทของกลุ่มก้อนต่าง ๆ ในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการรับมือกับปัญหา ประกอบกับเมื่อได้พิจารณาในกรอบของพื้นที่ตั้งของหน่วยงานที่คณะผู้วิจัยสังกัด นั่นคือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ก็ได้ข้อสรุปว่า การเลือกพื้นที่บริเวณใกล้เคียงมหาวิทยาลัยจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการสร้างข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายที่อาจนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในข้อ 3 พันธกิจสัมพันธ์เพื่อสังคม ซึ่งมีเป้าหมายหลักคือ การเป็นมหาวิทยาลัยที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม การตอบโจทยนี้ก็จะยิ่งทำให้ผลการศึกษาในพื้นที่ดังกล่าวเข้าใกล้ผลลัพธ์ในเชิงนโยบายได้ดีกว่า โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับการร่วมมือกัน (Partners) ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนในการรับมือกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ด้านความมั่นคง รวมถึงการร่วมมือกันในมิติอื่น ๆ ที่จะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งร่วมกันของคนในชุมชนหรือพื้นที่ต่าง ๆ ที่ใกล้เคียง

คณะผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในพื้นที่ชุมชนริมคลองแสนแสบ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ซึ่งพื้นที่นี้เป็นชุมชนเมืองที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างยาวนาน มีประวัติศาสตร์และอยู่ในประวัติศาสตร์ไทยในหลายมิติ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลจากการศึกษาของนราธิป ทับทัน อารี เลาะเหม้ง และศศิธร คล้ายชมเรื่อง ย่านและชุมชนดั้งเดิมริมคลองแสนแสบในเขตกรุงเทพมหานคร นำเสนอไว้ว่า คลองแสนแสบแห่งนี้เป็นคลองขุดที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยขุดขึ้นเพื่อเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกงเข้าด้วยกัน และเพื่อร่นระยะเวลาเดินทางระหว่างกรุงเทพมหานครกับเมืองแปดริ้วหรือฉะเชิงเทรา และเมืองปราจีน หรือปราจีนบุรี ในปัจจุบันนั่นเอง โดยจุดประสงค์ของการขุดคลองแห่งนี้ก็เพื่อเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำ รวมทั้งการเพิ่มความสะดวกในด้านการส่งเสบียงอาหารของกองทัพในการสงครามจากเมืองหลวงไปยังเขมรและญวน และเอื้อต่อการปกครองหัวเมืองทางตะวันออกต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 คลองแห่งนี้กลายเป็นเส้นทางเดินเรือในการค้าขายซึ่งทำให้ชุมชนริมคลองหลายชุมชนเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ กลายเป็นแหล่งการค้าใหม่ที่ค่อย ๆ พัฒนาเติบโตขึ้นโดยลำดับ มาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการขุดซ่อมและขยายคลองให้ใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น จากความสำคัญในการเป็นเส้นทางสัญจร ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนมาตั้งรกรากริมคลองจนทำให้เกิดชุมชนเกษตรกรรมและย่านตลาดที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญ แต่หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ความจำเป็นในการสัญจรทางน้ำลดบทบาทลงและถูกแทนที่โดยเส้นทางคมนาคมทางบกจากการตัดถนนหนทางเพื่อใช้สัญจรทางบกที่เพิ่มขึ้นและกลายเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ชุมชนแห่งนี้จึงสูญเสีย

ลักษณะทางกายภาพและลดความสำคัญลงเล็กน้อยเช่นเดียวกัน สิ่งที่หลงเหลือในช่วงเวลานั้นจากการเปลี่ยนแปลงนี้คือ อาคาร สถานที่ที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตในอดีตที่เคยรุ่งเรือง ต่อมาใน ค.ศ. 1990 คลองแห่งนี้ได้รับความสนใจอีกครั้งในฐานะเส้นทางสัญจรของชาวกรุงเทพมหานครที่ช่วยบรรเทาปัญหาการติด ในส่วนของชุมชนริมคลองแสนแสบที่สำคัญซึ่งเป็นที่รู้จัก เช่น ชุมชนมัสยิด ชุมชนบ้านครัว ย่านตลาดเก่ามีนบุรี และย่านตลาดเก่าหนองจอก เป็นต้น ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครที่ได้เริ่มต้นมาตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์ (นราธิป ทับพัน, อารี เลาะเหม็ง และ ศศิธร คล้ายชม. 2563: 615-627) ด้วยความน่าสนใจในมิติทางประวัติศาสตร์ทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และมิติความสำคัญในฐานะชุมชนเมืองที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติจากการอพยพของผู้คนเข้าสู่ ศูนย์กลางอำนาจและความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนริมคลองแสนแสบเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ ยิ่งที่จะได้ทำการศึกษาสำหรับการศึกษานี้ ทั้งนี้ กรณีคลองแสนแสบที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของ สำนักการระบายน้ำ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเขตเดียวกับพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มีความยาวประมาณ 5,300 เมตร (สำนักงานเขตวัฒนา. ม.ป.ป.)

สำหรับการศึกษานี้จะศึกษาในประเด็นของการพัฒนาชุมชนเมืองบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งตอบสนอง ความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของ คนรุ่นหลัง ซึ่งการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีองค์ประกอบด้วยกัน 3 ประการ คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) และ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับการขานรับ จากนานาชาติ โดยในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ 70 เมื่อวันที่ 25 กันยายน ค.ศ. 2015 ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ ประเทศสมาชิกสหประชาชาติ 193 ประเทศ ร่วมกัน ลงนามรับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 (2030 Agenda for Sustainable Development) รวมทั้งประเทศไทยด้วย โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนถูกกำหนดไว้ด้วยกัน 17 เป้าหมายภายใต้ ปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน 5 มิติ (5P) คือ 1) การพัฒนาคน (People) โดยเน้นความสำคัญในการขจัดปัญหา ความยากจนและความหิวโหย และลดความเหลื่อมล้ำ 2) สิ่งแวดล้อม (Planet) ให้ความสำคัญกับการ ปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศ 3) เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง (Prosperity) โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและสอดคล้องกับธรรมชาติ 4) สันติภาพและความยุติธรรม (Peace) โดยยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีสังคมที่สงบสุข และไม่แบ่งแยก และ 5) ความเป็น หุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) เน้นความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนวาระการพัฒนา ที่ยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2566) สำหรับงานวิจัยนี้ คณะ ผู้วิจัยเน้นการศึกษาเฉพาะตามกรอบ SDGs ข้อ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความ ปลอดภัย ทัวถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน (Make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable) และข้อ 17 เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงาน และฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Strengthen the means of implementation and revitalize the Global Partnership for Sustainable Development) จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวนี้ นำมาสู่คำถามของการวิจัยของคณะผู้วิจัย ในครั้งนี้ว่า อะไรคือความเข้มแข็งและความต้องการได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนอื่น ๆ ภายนอก ชุมชนของชุมชนริมคลองแสนแสบเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเมืองแห่งนี้กลายเป็นชุมชนเมืองที่ยั่งยืนที่

สามารถรับมือกับปัญหาหรือสถานการณ์วิกฤติที่กระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และความมั่นคง ยั่งยืนของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนริมคลองแสนแสบ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. เพื่อศึกษาความต้องการของกลุ่มและเครือข่าย ในชุมชนริมคลองแสนแสบ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ต่อการได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนอื่น ๆ ภายนอกชุมชน เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง
3. เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเมือง และความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการบรรลุเป้าหมายนี้ร่วมกัน

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเครือข่ายภายใต้การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนริมคลองแสนแสบ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ เฉพาะในพื้นที่ 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชน สุขุเร่าบ้านดอน ชุมชนพัฒนาบ้านสามอิน ชุมชนรื่นฤดี และชุมชนแจ่มจันทร์ โดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์ตัวแทนหรือผู้นำชุมชนประมาณ 20 คน ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยประมาณ 1 ปี

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยนี้อาศัยแนวคิดทฤษฎีความเป็นเมือง (Urbanization) การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (The Sustainable Development Goals: SDGs) การพัฒนาชุมชนเมืองอย่างยั่งยืน (Sustainable Urbanization) และตัวแบบการประสานความร่วมมือไตรภาคีและจตุรภาคี (Triple and Quadruple Helix Models) ดังนี้

แนวคิดความเป็นเมือง (Urbanization)

ความเป็นเมืองเป็นกระบวนการที่เกิดจากการกระจุกตัวของประชากรเป็นจำนวนมากในพื้นที่ที่ค่อนข้างจำกัด โดยนิยามคำนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสถานที่ เช่น สหรัฐอเมริกา ความเป็นเมืองคือพื้นที่ที่มีผู้คนจำนวนมากกว่า 2,500 อาศัยอยู่ ส่วนปรูมองว่า ความเป็นเมืองคือสถานที่ที่มีบ้านเรือนอาศัยอยู่ตั้งแต่ 100 หลังคาเรือนขึ้นไป (Britannica. 2021) ทั้งนี้ มีการคาดการณ์ว่าใน ค.ศ. 2050 ประชาชนกว่าสองในสามจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว (United Nations Population Division. 2021) ทำให้หลายประเทศเผชิญกับความท้าทายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำรงชีวิต วัฒนธรรม และพฤติกรรมของผู้คน (United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. 2019: 3) อย่างไรก็ตาม เมืองเป็นพื้นที่แห่งโอกาสเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ นวัตกรรม และเทคโนโลยีที่ทันสมัย และสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) ให้กับประเทศ แต่ก็ยังเป็นศูนย์กลางของการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ การใช้พลังงานและทรัพยากรอย่างมหาศาล ทั้งยังเต็มไปด้วยปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำภาวะไม่มีงานทำรวมถึงรูปแบบการดำรงชีวิตที่มีลักษณะไม่ยั่งยืน (Kanuri et al. 2016) จากสภาพปัญหานี้ นำมาสู่แนวคิดการพัฒนาเมือง (Urban Development) ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของ

การวางแผนเชิงพื้นที่เพื่อให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ นำมาสู่การวางแผนภาคและเมืองในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ต้องทำงานประสานร่วมมือกับภาคส่วนอื่น ๆ โดยพิจารณาในสองมิติคือ มิติเชิงกลยุทธ์และมิติเชิงพื้นที่ (พนิต ภูจันดา. 2556)

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (The Sustainable Development Goals: SDGs)

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นกระบวนการที่คนของการพัฒนาร่วมสมัยและได้รับความสนใจจากทั้งแวดวงวิชาการและนักปฏิบัติ ประกอบด้วย 3 ส่วนหลักคือ ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ครอบคลุมการพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อระดับการบริโภคในปัจจุบัน โดยไม่เป็นภัยต่อความต้องการในอนาคต ความยั่งยืนทางสังคม ครอบคลุมประเด็นความยุติธรรม การเพิ่มอำนาจ การมีส่วนร่วม อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมหมายถึงการที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะยังคงอุดมสมบูรณ์ และสนับสนุนการดำรงชีวิตของผู้คน (Mensah. 2019) ประเด็นนี้กลายเป็นวาระระดับโลกมาหลายทศวรรษ เช่น การประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติ (Millennium Summit) ใน ค.ศ. 2000 มีการรับรอง United Nations Millennium Declaration (United Nations. 2021) โดยให้ความสำคัญกับประเทศกำลังพัฒนา (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. 2021) นับจากนั้นประเทศสมาชิกของสหประชาชาติ รวมทั้งองค์กรภาคประชาสังคมต่างริเริ่มโครงการเพื่อบรรลุเป้าหมาย เช่น การต่อสู้กับความยากจน ความหิวโหย โรคติดต่อ เป็นต้น และการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนา ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2012 มีผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ การวางมาตรการและเริ่มกระบวนการพัฒนาเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ที่สืบเนื่องจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations General Assembly. 2021) ต่อมาใน ค.ศ.2015 วาระการพัฒนาอย่างยั่งยืนในยุคหลัง ค.ศ. 2015 ได้วางเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) 17 ประการ ครอบคลุม 169 เป้าหมายและได้รับการรับรองจากสมาชิกของสหประชาชาติ (Al-Zu'bi; & Radovic. 2019: 4) โดยให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะของพลเมืองโลกเพื่อความเจริญรุ่งเรืองและการปกป้องโลก ดังจะเห็นได้จากเป้าหมายการพัฒนาที่ครอบคลุมตั้งแต่การต่อสู้กับความยากจน ความอดอยากหิวโหย การส่งเสริมด้านการศึกษา ความเท่าเทียม การต่อสู้กับความอยุติธรรม การส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงประเด็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโดยที่ประชุมสหประชาชาติกำหนดให้วาระพัฒนานี้บรรลุผลสำเร็จใน ค.ศ. 2030 (United Nations Development Programme, 2017) ในการศึกษานี้จะเน้นเฉพาะ SDGs ข้อที่ 11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน และข้อที่ 17 ความเป็นหุ้นส่วนเพื่อบรรลุเป้าหมาย แนวคิดการพัฒนาชุมชนเมืองอย่างยั่งยืน (Sustainable Urbanization) การพัฒนาชุมชนเมืองอย่างยั่งยืนเป็นเป้าหมายที่สำคัญขององค์กรต่าง ๆ ทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศเกี่ยวกับการขับเคลื่อนเมือง และศูนย์กลางของเมืองให้กลายเป็นที่อยู่อาศัยหลักของมนุษยชาติ โดยไม่เพียงแต่จะเน้นเฉพาะการปรับปรุงในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่ยังให้ความสำคัญกับกรอบคิดเรื่องความยั่งยืน เพื่อให้การสร้าง ความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจและสังคมไม่เพิ่มผลกระทบให้กับสิ่งแวดล้อม (Kacyira. 2021) ซึ่งแนวคิดนี้เกิดขึ้นจากการประชุมนานาชาติเรื่องการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ หรือ HABITAT ในปี ค.ศ. 1976 จากข้อเสนอขององค์กรสหประชาชาตินำมาสู่การให้ความสำคัญกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ว่าเกิดความจำเป็นจากผลกระทบของการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่

เสมอภาคและการเติบโตของเมืองที่ขาดการควบคุม โดยกลุ่มเป้าหมายที่มุ่งเน้นขับเคลื่อนแนวคิดนี้คือประเทศกำลังพัฒนาเนื่องจากประเทศเหล่านี้ประสบปัญหาด้านที่อยู่อาศัยและการขาดการพัฒนาอย่างเหมาะสม และเรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพราะเป็นองค์ประกอบหลักในการตั้งถิ่นฐานที่ต้องมีการควบคุมการใช้ การครอบครอง การจัดการ และรักษา รวมทั้งการควบคุมการเติบโตของประชากรทั้งในเขตเมืองและชนบทเพื่อเกี่ยวพันกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน การขับเคลื่อนประเด็นการพัฒนาชุมชนเมืองอย่างยั่งยืนได้รับการตอบรับจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ปัจจุบันมีหลายองค์กรที่ขับเคลื่อนวาระนี้ เช่น องค์กรอนามัยโลก (WHO) ซึ่งปฏิบัติผ่านโครงการ Healthy City และในปี ค.ศ. 1987 มีการเผยแพร่รายงานชื่อ The Brundtland Report หรือ Our Common Future โดยรายงานฉบับนี้เสนอว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนควรประกอบด้วย 3 เสาหลักคือ การเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเท่าเทียมทางสังคม และการรักษาสิ่งแวดล้อม (วิจิตรบุษบา มารมย์. 2560) หากมองในมิติของข้อเสนอทางทฤษฎีจะพบว่า เป้าหมายของการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนปรากฏขึ้นและขยายไปสู่ข้อเสนอทางทฤษฎีมากมาย เช่น เมืองสุขภาพดี เมืองที่ยั่งยืน เมืองคาร์บอนต่ำ เมืองอัจฉริยะ เมืองสีเขียว และเมืองน่าอยู่ แม้ทฤษฎีเหล่านี้จะมาจากความกังวลที่แตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายสูงสุดเดียวกัน นั่นคือการบรรลุการพัฒนาที่ใช้ทรัพยากรและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดเพื่อให้แน่ใจเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ดีของทั้งมนุษย์และโลก (Tang; & Lee. 2016)

ตัวแบบการประสานความร่วมมือไตรภาคีและจตุรภาคี (Triple and Quadruple Helix Models)

ตัวแบบการประสานความร่วมมือไตรภาคี (Triple Helix Model) ถูกนำเสนอโดยมาเก็อบสามทศวรรษแล้ว ผ่านงานของ Etzkowitz & Leydesdorf (1995) ตัวแบบนี้ถูกพัฒนาขึ้นอธิบายพลวัตของปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคอุตสาหกรรม รัฐบาล และมหาวิทยาลัย ในการสร้างและส่งเสริมผู้ประกอบการ นวัตกรรม และการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมีมาจากการสังเกตเห็นถึงการประสานความร่วมมือที่ประสบความสำเร็จระหว่างมหาวิทยาลัย เช่น สถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (Massachusetts Institute of Technology: MIT) และมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) ภาคส่วนเทคโนโลยีระดับสูงในบอสตันและซิลิคอนแวลลีย์ รวมถึงนโยบายจากภาครัฐ (Cai; & Lattu. 2022) โดยข้อเสนอที่สำคัญของตัวแบบนี้ก็คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัย ภาคอุตสาหกรรม และรัฐบาล เป็นปัจจัยสำคัญต่อนวัตกรรมและการเติบโตในยุคที่ก้าวเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) (Etzkowitz. 2008: 1) ต่อมาตัวแบบการประสานความร่วมมือไตรภาคีก็เผชิญกับคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากที่ละเลยบทบาทของภาคประชาสังคม (Civil Society) นักวิชาการบางส่วนมองว่าการประสานความร่วมมือไตรภาคีเป็นแนวคิดที่ล้าสมัย ยังมีจุดด้อย โดยเฉพาะยังขาดพลังในการอธิบายและวิเคราะห์การประสานความร่วมมือหลายภาคส่วนในบริบทสังคมในปัจจุบัน (Mok; & Jiang. 2020) ข้อวิพากษ์นี้นำมาซึ่งการพัฒนาตัวแบบในการวิเคราะห์ใหม่ นั่นคือตัวแบบการประสานความร่วมมือจตุรภาคี (Quadruple Helix Model) ที่เสนอโดย Carayannis & Campbell (2012) ที่ให้ความสนใจกับภาคประชาสังคมด้วย นอกเหนือจากภาคอุตสาหกรรม รัฐบาล และมหาวิทยาลัยเช่นในตัวแบบแรก โดยเป็นความพยายามที่จะพัฒนาตัวแบบการประสานความร่วมมือที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในศตวรรษที่ 21 เพื่อรับมือกับความท้าทายร่วมสมัย รวมถึงนำเสนอแนวทางแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ที่สำคัญตัวแบบนี้เน้นย้ำถึงมิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับนวัตกรรม ความเป็นผู้ประกอบการ และความเป็นประชาธิปไตย (Cai; & Lattu. 2022)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เกี่ยวกับความเป็นเมือง (Urbanization) และการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

ข้อมูลปฐมภูมิได้เก็บจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น เขตวัฒนา กรุงเทพฯ สำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นต้น และโดยการสัมภาษณ์ตัวแทนหรือผู้นำชุมชนในพื้นที่ริมคลองแสนแสบ 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนสุขเหράบ้านดอน ชุมชนพัฒนาบ้านสามอิน ชุมชนรินฤติ และชุมชนแจ่มจันทร์ ซึ่งมีกิจกรรมดำเนินการในพื้นที่ริมคลองแสนแสบ จำนวนประมาณ 20 คน โดยเป็นผู้ที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ ให้การยินยอมจะเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ และเป็นตัวแทนหรือผู้นำชุมชนในพื้นที่ริมคลองแสนแสบ โดยผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือโดยการออกแบบแบบสอบถามให้สอดคล้องกับประเด็นของการศึกษาคือ ความเข้มแข็งและความต้องการของชุมชน ส่วนข้อมูลทุติยภูมิจะได้รวบรวมข้อมูลจากรายงานการวิจัย บทความ บทวิเคราะห์ ตำราทางวิชาการ เป็นต้น ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเมืองบนพื้นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน และข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนริมคลองแสนแสบ

หลังจากได้รวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้วจะได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านความเข้มแข็งของชุมชนริมคลองแสนแสบ และความต้องการของกลุ่มและเครือข่ายในชุมชนริมคลองแสนแสบต่อการได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนอื่น ๆ ภายนอกชุมชน เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รวบรวมภายใต้กรอบคิดความเป็นเมือง การพัฒนาที่ยั่งยืน และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายต่อประเด็นการสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนเมือง และความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการบรรลุเป้าหมายนี้ร่วมกัน และจะนำเสนอผลการศึกษาโดยใช้การพรรณนา (Descriptive)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนริมคลองแสนแสบ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1. ความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1.1 จุดแข็งของชุมชนริมคลองแสนแสบ

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนของชุมชนริมคลองแสนแสบ พบว่ามีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน โดยชี้ให้เห็นว่าชุมชนริมคลองแสนแสบแม้เป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิม แต่ด้วยที่ตั้งและการพัฒนาของเมือง ทำให้เป็นชุมชนที่เดินทางได้สะดวก เข้าถึงง่ายด้วยรูปแบบการคมนาคมที่หลากหลาย มีถนนหลายสายที่มีรถสาธารณะ พื้นที่นี้ยังอยู่ใกล้สถานีรถไฟฟ้า ขณะที่ชุมชนที่ติดคลองยังสามารถสัญจรทางเรือได้อีกด้วย ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีทางเลือกในการเดินทางตามความต้องการของตน ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่สามารถหางานและหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัวได้ง่าย เพราะตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมือง อีกทั้งชุมชนที่ติดคลองยังสามารถตกปลา เพื่อนำมาเป็นอาหารได้อีกด้วย

ความเข้มแข็งอีกประการหนึ่งของชุมชนริมคลองแสนแสบคือ ความใกล้ชิด ความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งมาพร้อมกับความร่วมมือร่วมใจและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดย

ตัวแทนของชุมชนริมคลองแสนแสบล้วนสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนแถบนี้เป็นชุมชนที่มีความปรองดอง รักใคร่กลมเกลียว มีเหตุทะเลาะวิวาทในชุมชนน้อยครั้ง ปัญหาเสพติดลดลง อีกทั้งสมาชิกในชุมชน ก็ให้ความร่วมมือในกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นอย่างดี เช่น การทำความสะอาดชุมชน โดยเฉพาะในช่วงการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 และการพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชนให้น่าอยู่มากขึ้น เป็นต้น

สำหรับการประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอกเพื่อพัฒนาชุมชนในหลากหลายมิติ เช่น การประสานความร่วมมือกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เพื่อให้ความรู้เบื้องต้นด้านการศึกษาแก่เยาวชนที่ด้อยโอกาส การติดต่อกับองค์กรของภาครัฐ ให้เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องการดูแลสุขภาพของคนในพื้นที่ รวมถึงการประสานงานกับตำรวจในพื้นที่ ส่งผลให้การมีผู้เสพยาเสพติดลดลงอย่างมีนัยสำคัญ

จากความคิดเห็นที่สะท้อนจากตัวแทนชุมชนทั้ง 4 ชุมชน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมองเห็นจุดแข็งที่สำคัญของชุมชนคือ ที่ตั้งของพื้นที่ ซึ่งสะดวกต่อการคมนาคม และความเข้มแข็งที่ถือเป็นส่วนสำคัญมากของการพัฒนาคือ ความสามัคคี พร้อมทั้งจะช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวม นอกจากนี้ชุมชนแห่งนี้ยังมีจุดแข็งที่สำคัญคือ การมองเห็นประโยชน์และความสำคัญในการประสานงานกับกลุ่มภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งถือเป็นช่องทางหนึ่งที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และการพัฒนาโอกาสของชุมชนในการพัฒนาในมิติต่าง ๆ อีกด้วย

1.2 โอกาสในการพัฒนาชุมชน

1.2.1 โอกาสในการพัฒนาชุมชนริมคลองแสนแสบโดยภาพรวม

การประเมินโอกาสเป็นการบ่งชี้ปัจจัยภายนอกที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน โดยภาพรวมพบว่า โอกาสที่ตัวแทนชุมชนประเมินให้กับพื้นที่ชุมชนริมคลองแสนแสบ ยังคงเน้นในประเด็นที่ตั้งเช่นเดียวกับการบ่งชี้ถึงจุดแข็ง นั่นคือการมีทำเลที่ตั้งที่เป็นทำเลทอง ซึ่งมีการพัฒนาสูงจากการเป็นศูนย์กลางการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และความพร้อมของชุมชนที่เกิดจากจุดแข็งในการที่พร้อมกับการมีส่วนร่วม การให้ความร่วมมือในการพัฒนา รวมทั้งความพร้อมในการรับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก

1.2.2 โอกาสในการพัฒนาชุมชนของแต่ละชุมชน

การสอบถามเกี่ยวกับการประเมินโอกาสในการพัฒนาชุมชนของแต่ละชุมชน ตัวแทนแต่ละชุมชนมีมุมมองในทิศทางเดียวกัน และสอดคล้องกับการประเมินโอกาสในการพัฒนาชุมชนริมคลองแสนแสบโดยภาพรวม นั่นคือประเด็นเรื่องทำเลที่ตั้ง ซึ่งดึงดูดหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกเข้ามาจัดกิจกรรมและให้ความช่วยเหลือในสถานการณ์ที่ยากลำบาก เช่น กรณีช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยลักษณะการมองเห็นภาพกว้าง ภาพแคบ การเห็นจุดร่วม และจุดต่างเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างเครือข่าย และการวางแผนในการพัฒนาร่วมกัน รวมทั้งการร่วมทำกิจกรรมอื่นในการพัฒนา ซึ่งสิ่งนี้อาจจะเป็นอีกจุดหนึ่งที่สะท้อนจุดแข็งที่จะนำชุมชนก้าวไปสู่การสร้างและพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็งในอนาคต เพื่อบรรลุเป้าหมายสู่การพัฒนาชุมชนเมืองบนพื้นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเมื่อให้ตัวแทนชุมชนประเมินโอกาสในการพัฒนาชุมชนของตนเองพบว่า ตัวแทนชุมชนสุเหร่าบ้านดอนให้ทัศนะว่า จากความเป็นมิตรของชุมชน ทำให้ มีหลายหน่วยงานมาลงพื้นที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งการมีที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง จึงง่ายต่อการติดต่อประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ทางด้านตัวแทนชุมชนพัฒนาบ้านสามอินสะท้อนว่าด้วยความ

ชุมชนขนาดเล็กและเข้าถึงง่าย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์กรภายนอกเข้ามาทำกิจกรรมในการพัฒนาคนในชุมชน ส่วนตัวแทนจากชุมชนรีนฤดีและชุมชนแจ่มจันทร์ก็มีมุมมองที่สอดคล้องกันว่า ด้วยตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนที่อยู่ใกล้ชุมชนเมือง เป็นแหล่งทำเลทองทางเศรษฐกิจ ทั้งยังอยู่ใกล้ศูนย์ราชการ จึงมีองค์กรภายนอก อย่างเช่นมูลนิธิต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือ เป็นต้น

1.3 การมีเครือข่ายและความสัมพันธ์กับเครือข่าย

1.3.1 การมีเครือข่าย

ประเด็นนี้เป็นการเก็บข้อมูลของการมีอยู่ของเครือข่ายในแต่ละชุมชน การที่ชุมชนสร้างและรักษาเครือข่ายของตนไว้ได้สะท้อนให้เห็นปัญหาสำคัญ รวมทั้งเป้าหมายของการจัดองค์กรของชุมชนด้วยเช่นกัน เพราะโดยพื้นฐานแล้วการสร้างและรักษา รวมทั้งการพัฒนาเครือข่ายเกิดขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์ และมักยึดโยงกับปัญหาและเป้าหมายขององค์กร หรือหน่วยงานที่เข้าร่วม ซึ่งจะมีเป้าหมายที่สอดคล้องต่อกัน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนริมคลองแสนแสบทั้ง 4 แห่งมีการสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายนอกที่คล้ายคลึงกัน เช่น สำนักงานเขตวัฒนา กรมควบคุมโรค สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) กศน. ศูนย์บริการสาธารณสุข 21 วัดธาตุทอง มูลนิธิกระจกเงา มูลนิธิเส้นด้าย รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียง จะมีเพียงชุมชนสุหร่าบ้านดอนเท่านั้นที่มีเครือข่ายในมิติทางศาสนา คือสมาคมมุสลิมแห่งประเทศไทย

จากการนำเสนอความเห็นจากตัวแทน 4 ชุมชนจะเห็นว่า ชุมชนเหล่านี้มีเครือข่ายไม่หลากหลาย แต่เครือข่ายส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพอนามัยเป็นหลัก แม้จะเห็นกลุ่มเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคประชาชนก็ตาม ผลจากการศึกษานี้อาจจะวิเคราะห์ได้ว่า การสร้างเครือข่ายของชุมชนเป็นไปอย่างจำกัด และเป็นลักษณะของเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นพื้นฐานเท่านั้น ยังไม่ใช่ลักษณะการสร้างเครือข่ายในวงกว้าง เพื่อมุ่งสู่กิจกรรมการพัฒนาพื้นที่

1.3.2 ความสัมพันธ์กับเครือข่าย

สำหรับความสัมพันธ์กับเครือข่าย ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนยังบ่งชี้ถึงอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่ กล่าวคือการสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายเกิดขึ้นนาน ๆ ครั้ง ไม่มีความต่อเนื่อง และมักเป็นกิจกรรมที่จำเป็นหรือในเวลาที่ต้องการความช่วยเหลือฉุกเฉินเท่านั้น เช่น การตรวจสุขภาพ และแม้ว่าบางชุมชนจะมีความสัมพันธ์อันดีและใกล้ชิดกับบางองค์กรบางหน่วยงาน แต่ก็ยังมีอุปสรรคและข้อจำกัดบางประการที่ทำให้ไม่ได้มีการจัดโครงการร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน หน่วยงานรับทราบปัญหาของชุมชน แต่ก็ไม่ได้เข้ามาดูแลอย่างจริงจัง หรือถ้ามีการให้ความช่วยเหลือ ก็เป็นไปในระดับต่ำ และดำเนินการล่าช้า ขณะที่บางครั้งก็ขาดการตอบสนองจากหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น

2. ปัญหาและอุปสรรคของชุมชน

2.1 ปัญหาของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนและการลงพื้นที่สำรวจ พบว่าปัญหาที่แต่ละชุมชนกำลังเผชิญมีความคล้ายคลึงกัน อันเป็นผลจากการเป็นชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง โดยปัญหาที่ชุมชนเหล่านี้กำลังเผชิญ ได้แก่

- **ปัญหาสภาพแวดล้อม** ด้วยความแออัดของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแถบนี้ ส่งผลให้เกิดปัญหาที่สำคัญคือการจัดการขยะและกลิ่นน้ำเน่าเสียจากคลองแสนแสบ โดยการจัดการขยะในชุมชนเป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบในการเก็บขยะมูลฝอยของชุมชน มีกำหนดเข้าให้บริการเพียงสัปดาห์ละ 1 ครั้งเท่านั้น ทำให้ขยะจากครัวเรือนตกค้าง ส่งกลิ่นเหม็น และกลายเป็นมลพิษทางอากาศ นอกจากนี้ความถี่ในการจัดเก็บขยะที่น้อยเกินไปเช่นนี้ ส่งผลให้ที่จัดเก็บขยะมีจำนวนไม่เพียงพอ และเกิดปรากฏการณ์ขยะล้นถัง ซึ่งส่งผลต่อสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของชุมชน ในอีกด้านหนึ่งที่มาของขยะไม่ได้มาจากชุมชนริมคลองแสนแสบ แต่เป็นขยะที่ไหลมาตามแม่น้ำ ทำให้ส่งกลิ่นเหม็นและมีทัศนียภาพที่ไม่น่ามอง

- **ปัญหามลพิษทางเสียงและอากาศ** โดยหากพิจารณาจากลักษณะของพื้นที่พบว่า มีเส้นทางสัญจรทั้งทางน้ำผ่านคลองแสนแสบ และถนนหนทางที่มีการจราจรหนาแน่น โดยเฉพาะช่วงโมงเร่งด่วน ในขณะที่บางชุมชนตั้งอยู่ใกล้เคียงกับโรงพยาบาล ซึ่งจะปล่อยอากาศผ่านท่อส่งอากาศออกมาอยู่เป็นประจำ ทั้งยังสร้างเสียงรบกวนให้กับชุมชนในบริเวณใกล้เคียงอย่างมาก นอกจากนี้ชุมชนริมคลองแสนแสบยังเผชิญกับมลพิษจากฝุ่น PM2.5 ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน และเมืองใหญ่ทั่วโลก

- **ปัญหาการขาดพื้นที่ส่วนกลางในการทำกิจกรรม** เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนแออัด มีบ้านเรือนและผู้คนอาศัยอยู่ค่อนข้างหนาแน่น

- **ปัญหาแสงสว่างในชุมชน** โดยบางจุดของชุมชนยังประสบกับปัญหาเกี่ยวกับแสงสว่างสำหรับการสัญจรภายในชุมชนไม่เพียงพอ และเป็นจุดเปราะบางหรือจุดเสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรม

- **ปัญหาการขาดของทางสัญจรริมคลองแสนแสบ** นอกจากจะไม่มีความปลอดภัยจากแสงสว่างไม่เพียงพอและวัสดุมีความชำรุดแล้ว ยังพบปัญหาตลิ่งทรุดตัวและน้ำกัดเซาะตลิ่งในบางจุดอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีปัญหาสังคมอื่น ๆ อีก ได้แก่ ปัญหายาเสพติด การเข้าถึงบริการการศึกษาของเด็ก ๆ ในชุมชน การเข้าถึงการบริการด้านสาธารณสุข และสภาพชุมชนที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ทำให้ขาดกำลังคนในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย โดยพบว่าบางพื้นที่ของชุมชนมีปัญหาเกี่ยวกับการอ้างกรรมสิทธิ์ของเอกชนเหนือพื้นที่ของชุมชน ปัญหาเหล่านี้คือสิ่งที่ชุมชนได้ตั้งเป้าหมายในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไข อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ ยังมีสิ่งที่สำคัญอีกประการที่ส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายของชุมชน นั่นก็คือ จุดอ่อนของแต่ละชุมชนเอง ดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

2.2 จุดอ่อนของกลุ่มหรือชุมชน

การสำเร็จตามเป้าหมายจำเป็นต้องประเมินในส่วนของจุดอ่อนซึ่งเป็นปัจจัยภายในในกรณีของ 4 ชุมชนที่ได้ทำการศึกษา มีจุดอ่อนที่สำคัญคือ การขาดกำลังคนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ปัญหานี้ถือเป็นปัญหาที่สำคัญ โดยพบว่าสิ่งที่ตัวแทนของชุมชนกล่าวถึงในประเด็นนี้มักสะท้อนว่า ในชุมชนประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นกลุ่มเปราะบาง การเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จึงกลายเป็นข้อจำกัดของการขาดกำลังคนวัยหนุ่มสาวที่มีกำลังเข้มแข็ง แม้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุเหล่านั้นพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วม แต่บางกิจกรรมก็ไม่สามารถดำเนินการได้ นอกจากนี้ตัวแทนชุมชนยังได้เสนอเกี่ยวกับประเด็นเรื่องปัญหาความหลากหลายทางศาสนา ปัญหาการขาดพื้นที่ในการจัดกิจกรรมส่วนกลางร่วมกัน และปัญหาการมีกลุ่มเปราะบางในชุมชน การขาดงบประมาณสนับสนุน เป็นต้น

2.3 อุปสรรคในการบรรลุเป้าหมายของชุมชน

กรณีนี้ถือเป็นปัจจัยภายนอกของชุมชนในการประเมินสถานการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อ การบรรลุเป้าหมาย โดยพบว่าแต่ละชุมชนประเมินสถานการณ์ของตนเองแตกต่างกันในบางประการ ดังตัวอย่างความเห็นต่อไปนี้

กรณีตัวแทนของชุมชนสุเหร่าบ้านดอนเสนอไว้อย่างน่าสนใจว่า ปัญหาที่เป็นอุปสรรค มาจากจุดแข็งของพื้นที่ชุมชนเองที่เป็นชุมชนเมือง และเป็นทำเลทอง ส่งผลต่อการเข้ามาติดต่อซื้อขาย ที่ดินเพื่อสร้างอพาร์ทเมนต์หรือคอนโดมิเนียม จึงทำให้ความเป็นชุมชนลดลง นอกจากนี้ยังมีอุปสรรค จากการขาดความเข้าใจและให้การช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

ทางด้านตัวแทนของชุมชนพัฒนาบ้านสามอินชี้ให้เห็นอุปสรรคในการบรรลุเป้าหมาย ของชุมชนที่เชื่อมโยงกับรายได้ที่ค่อนข้างต่ำ และสภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนที่ต้องแบกรับ ค่าครองชีพที่สูง ส่วนตัวแทนชุมชนรัตนฤดีให้นำหนักกับประเด็นเรื่องความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและ ความเสี่ยงที่จะถูกเบียดบังเอาที่ดินของชุมชนหรือการเข้ามาอ้างสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินเพื่อขาย ให้นำหนาน่าอสังหาริมทรัพย์ จะเห็นได้ว่าอุปสรรคหลักของชุมชนรัตนฤดีคือปัญหาความมั่นคงด้านที่อยู่ อาศัย ซึ่งสาเหตุหลักคือการที่พื้นที่ของชุมชนอยู่ในเมืองที่เป็นศูนย์กลางของทั้งทางเศรษฐกิจและ ศูนย์กลางของอำนาจทางการเมือง ส่งผลให้กลายเป็นที่หมายตาจากกลุ่มภายนอกที่พยายามเข้ามา ติดต่อขอซื้อขาย

ในขณะที่ตัวแทนของชุมชนแจ่มจันทร์ชี้ให้เห็นอุปสรรคของชุมชนไว้ว่า ภาครัฐไม่ได้ ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ จึงทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนได้เท่าที่ควร

จากที่กล่าวไปข้างต้นอาจสรุปได้ว่า อุปสรรคของ 4 ชุมชนที่ได้ทำการศึกษาส่วนใหญ่ กล่าวถึงปัญหาความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย จากกรณีการอยู่ในพื้นที่ทำเลทอง เนื่องจากการเป็นศูนย์กลาง ทั้งด้านเศรษฐกิจและศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง ส่งผลให้พื้นที่ของชุมชนเป็นที่หมายตาของกลุ่ม ทุนที่ต้องการติดต่อซื้อขายที่ดิน นอกจากนี้ยังพบว่า แม้พื้นที่ตั้งของชุมชนจะอยู่ในศูนย์กลางของความ เจริญที่อาจจะเอื้อต่อการประกอบอาชีพ แต่ก็ส่งผลการปรับตัวให้เท่าทัน โดยเฉพาะการที่ความ เจริญเหล่านั้นส่งผลโดยตรงต่อปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้น ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคน ในชุมชน นอกจากนี้ สิ่งที่สะท้อนเกี่ยวกับอุปสรรคอีกส่วนที่สำคัญคือ ความช่วยเหลือจากภาครัฐที่มีไม่ เพียงพอ ซึ่งกรณีนี้เป็นสิ่งที่สำคัญและยึดโยงกับประเด็นอื่น ๆ ก่อนหน้านั้น กล่าวคือการที่ความช่วยเหลือ จากภาครัฐมีไม่เพียงพอหรือเข้าไม่ถึงส่งผลให้เมื่อเกิดปัญหา ชุมชนก็ขาดที่พึ่งพิงทั้งที่อยู่ใกล้ชิดศูนย์กลาง อำนาจ และสะท้อนปัญหาที่สำคัญอีกส่วนคือ บทบาทของภาครัฐทั้งส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่นใน การดูแลประชาชนยังไม่ทั่วถึงและไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาให้แก่ ประชาชนและชุมชนได้อย่างเพียงพอ ประเด็นเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการทบทวนบทบาทของภาครัฐ ในการสนับสนุนและดูแลชุมชนด้วยกัน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของกลุ่มและเครือข่าย ในชุมชนริมคลองแสนแสบ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ต่อการได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนอื่น ๆ ภายนอกชุมชน เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง

1. ความคิดเห็นต่อการสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน

กรณีการสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน นอกจากจะเป็นการประเมินความเห็นต่อประเด็นนี้ จากตัวแทนชุมชนเพื่อประเมินโอกาสสำหรับการนำเสนอแผนในการพัฒนาชุมชนเมืองภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืนแล้ว ยังสะท้อนถึงความเข้าใจและความคาดหวังต่อการพัฒนาในประเด็นเหล่านี้ด้วย โดยผลการศึกษาพบการแสดงความคิดเห็นของตัวแทนชุมชนที่ส่วนใหญ่มองภาพบวกว่าเป็นสิ่งที่ดี และต้องการให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยชุมชนพร้อมจะเข้ามามีส่วนร่วม แต่ก็บางส่วนที่อาจจะมองว่าเป็นเรื่องที่ยาก และไม่มั่นใจต่อความสำเร็จของประเด็นนี้

1.1 ความคิดเห็นต่อการสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน และเงื่อนไขในการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว

ในประเด็นการสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน ตัวแทนชุมชนทั้ง 4 แห่งต่างมีทัศนะเชิงบวก กล่าวคือมองว่าเป็นเรื่องที่ดี เพราะชุมชนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของเมือง ดังนั้น การสร้างเมืองให้เจริญได้ก็ควรสร้างชุมชนในพื้นที่เมืองให้เจริญด้วยเช่นกัน ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืนก็คือการพัฒนาและสร้างเมืองให้มีความยั่งยืนไปด้วยนั่นเอง โดยการที่จะมีชุมชนที่ยั่งยืนได้นั้น ความเป็นชุมชนก็ควรจะมีอยู่ ทว่า ในปัจจุบันความเป็นชุมชนลดลงมาก เพราะสังคมเมืองเข้ามามากเกินไป อย่างไรก็ตาม ตัวแทนชุมชนก็มีความกังวลต่อการสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน กล่าวคือมองว่าเป็นแนวคิดที่ดี แต่ดำเนินให้ประสบความสำเร็จได้ยาก เนื่องจากสมาชิกในแต่ละชุมชนไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน แต่หากมีองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐเข้ามาวางแผนและช่วยเหลือ ร่วมมือกับชุมชนอย่างจริงจัง รวมถึงการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ชุมชนก็คงจะมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนได้มากขึ้น การสร้างชุมชนที่ยั่งยืนก็อาจเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม

1.2 ความคิดเห็นต่อความเป็นหุ้นส่วนเพื่อบรรลุเป้าหมาย

ประเด็นนี้เป็นการสอบถามเพื่อประเมินความเห็นเกี่ยวกับการสร้างหุ้นส่วนร่วมของชุมชนกับกลุ่มหรือองค์กรภายนอก เพื่อบรรลุเป้าหมายของการสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน โดยตัวแทนชุมชนที่ได้ศึกษามีความเห็นที่ค่อนข้างสอดคล้องกัน กล่าวคือต่างมีความยินดี เต็มใจ และพร้อมที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัยของตนเองให้น่าอยู่มากขึ้น เพราะคงไม่มีใครอยากหนีจากถิ่นฐานบ้านเกิดของตัวเองขณะเดียวกันก็อยากพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยไว้ให้ลูกหลานในอนาคตอีกทั้งการพัฒนาชุมชนให้เจริญได้ก็ถือว่าเป็นความภูมิใจของสมาชิกในชุมชนด้วย โดยมีมุมมองว่าการมีหุ้นส่วนถือเป็นส่วนสำคัญในการที่จะบรรลุเป้าหมายได้ง่าย และมีความยั่งยืนอย่างไรก็ตาม อาจมีอุปสรรคบางประการ เช่น อายุ สมาชิกชุมชนที่มีอายุมากแล้ว อาจไม่มีความพร้อมในการทำกิจกรรมหรือร่วมมือกับเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน หรือข้อจำกัดในการทำงาน เช่น กรณีของพนักงานเอกชน ทำให้มีเวลาร่วมทำกิจกรรมชุมชนมีน้อย รวมถึงการขาดคำแนะนำและกำลังคนที่จะร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นต้น

1.3 ความคิดเห็นต่อจุดแข็งและจุดอ่อนในการพัฒนาชุมชนริมคลองแสนแสบต่อการสร้างเมืองและชุมชนยั่งยืนและความเป็นหุ้นส่วนเพื่อบรรลุเป้าหมาย

ตัวแทนชุมชนมีความคิดเห็นต่อจุดแข็งและจุดอ่อนในการพัฒนาชุมชนริมคลองแสนแสบต่อการสร้างเมืองและชุมชนยั่งยืนและความเป็นหุ้นส่วนเพื่อบรรลุเป้าหมายส่วนใหญ่ไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือชุมชนริมคลองแสนแสบมีจุดแข็งที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายได้ เช่น ความหลากหลายในการเดินทาง ความสัมพันธ์อันดีระหว่างแต่ละชุมชน แม้บางส่วนจะสะท้อนถึงปัญหาหรือจุดอ่อนของชุมชนที่จะนำไปสู่เป้าหมายนี้ไว้ เช่น ปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน การสร้างเสริมให้คนในแต่ละชุมชนมีรายได้มากพอที่สามารถอยู่ร่วมกับสังคมเมืองได้ ความเป็นชุมชนใจกลางเมือง และความแออัดของพื้นที่ ทำให้การพัฒนาพื้นที่ให้ตอบสนองต่อการทำกิจกรรม เป็นไปได้อย่างจำกัด รวมถึงประเด็นที่เป็นจุดอ่อนที่สุดก็คือ ความล่าช้าของภาครัฐในการตอบสนองและการเข้าถึงปัญหาของชุมชน เป็นต้น แต่สิ่งที่ตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ให้ความเห็นก็เป็นประโยชน์ในการสะท้อนให้เห็นโอกาสที่จะเป็นไปได้ในการพัฒนาสู่เป้าหมายการสร้างเมืองและชุมชนยั่งยืนและความเป็นหุ้นส่วนและแนวทางในการแก้ไขจุดอ่อนเหล่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น ควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนและสังคมให้มีความรับผิดชอบและมีสำนึกในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

1.4 ความคิดเห็นต่อโอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนริมคลองแสนแสบต่อการสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืนและความเป็นหุ้นส่วนเพื่อบรรลุเป้าหมาย

การศึกษานี้ได้สอบถามความคิดเห็นต่อโอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนริมคลองแสนแสบต่อการสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืนและความเป็นหุ้นส่วนเพื่อบรรลุเป้าหมาย จากตัวแทนชุมชน ผลจากการสัมภาษณ์พบว่า ส่วนใหญ่มองไปในทิศทางเดียวกัน คือชุมชนริมคลองแสนแสบมีโอกาสที่จะพัฒนาไปสู่การสร้างเมืองและชุมชนที่ยั่งยืนและความเป็นหุ้นส่วนเพื่อบรรลุเป้าหมาย หากได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ เพราะมีจุดแข็งของพื้นที่ซึ่งมีการเดินทางที่สะดวกสบาย และความร่วมมือของคนในชุมชน หากแต่อุปสรรคสำคัญก็คือความไม่ต่อเนื่องของการประสานงานและโครงการความช่วยเหลือต่าง ๆ ชุมชนยังขาดกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาชุมชน ขณะเดียวกันก็ควรมีการส่งเสริมให้มีวิสาหกิจชุมชน ที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ โดยไม่จำเป็นต้องรอความช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียวในการพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ เมื่อสอบถามเกี่ยวกับเป้าหมายหรือความคาดหวังต่อความสำเร็จของชุมชนในอนาคต พบว่า ตัวแทนแต่ละชุมชนมีมุมมองที่ไม่แตกต่างกัน คือการวางเป้าหมายบนพื้นฐานของปัญหาที่ชุมชนแต่ละชุมชนเผชิญ โดยมองว่าการบรรลุเป้าหมายในอนาคตคือการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญหน้าเป็นสำคัญ โดยคาดหวังให้ชุมชนของตนเป็นชุมชนที่สะอาด ปลอดภัย ปราศจากสารเสพติดทุกชนิด และเป็นที่อยู่อาศัยให้กับลูกหลานในอนาคต และการจะบรรลุความคาดหวังเหล่านี้ได้ ตัวแทนชุมชนเห็นว่าควรจะต้องมีหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือการมีอุปกรณ์ในการพัฒนาชุมชนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงการส่งเสริมอาชีพให้กับสมาชิกในชุมชน เป็นต้น

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายต่อประเด็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมืองและความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการบรรลุเป้าหมายนี้ร่วมกัน

ผลจากการศึกษานี้นำมาสู่ข้อเสนอแนะต่อภาคส่วนต่าง ๆ รวมทั้งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒต่อการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเมืองภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน ชุมชนถือเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืน โจทย์สำคัญของชุมชน คือพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่จะเห็นคุณค่าและเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้น การสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาของชุมชนให้กับคนในชุมชนเพื่อกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ ความเข้าใจ และความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันเป็นประเด็นที่สำคัญและเหมือนจะเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดในการหาคำตอบให้กับทุกปัญหาของชุมชน รวมทั้งการมุ่งเป้าหมายไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนด้วยเช่นกัน

2. ข้อเสนอแนะต่อภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน คือ การที่ภาคส่วนต่าง ๆ ต้องตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายว่ามีเป็นความจำเป็นเพื่อการบรรลุเป้าหมายหรือการแก้ไขปัญหาในสังคมที่มีความสลับซับซ้อนเช่นปัจจุบัน การให้คุณค่าและความสำคัญต่อประเด็นนี้จะทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ เปิดรับและแสวงหาความร่วมมือร่วมกัน รวมถึงการให้ความสำคัญกับการรักษา และขยายเครือข่ายให้กว้างขวางหลากหลายมิติเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะเอื้อทั้งต่อการสร้างโอกาสให้เกิดความสำเร็จตามภารกิจหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนและการแก้ไขปัญหาที่ทำให้ปัญหานั้นถูกขจัดออกไป ไม่ใช่แค่เฉพาะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แต่เป็นการแก้ไขปัญหาในระยะยาวที่มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนด้วยเช่นกัน

3. ข้อเสนอแนะต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในฐานะองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความหมาย ความรู้ และสร้างความเข้มแข็งในการเรียนรู้ให้แก่สมาชิกในสังคม การพัฒนาบทบาทในการสนับสนุนชุมชนทั้งในมิติของการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนใกล้เคียงควรกำหนดเป็นพันธกิจที่ชัดเจนของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ด้วยศักยภาพของมหาวิทยาลัย ทั้งด้านการวางแผน การบริหารจัดการ รวมทั้งกำลังพล และทรัพยากรอื่น ๆ เท่าที่จำเป็นสำหรับการบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนเมืองที่ยั่งยืนเป็นสิ่งที่มีมหาวิทยาลัยควรให้การสนับสนุน และมีการดำเนินการในส่วนของแผนงานที่เป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง โดยมีการวัดและประเมินผลเป็นระยะ และควรกำหนดบทบาทหน้าที่ในฐานะการเป็นศูนย์กลางที่คอยให้การสนับสนุน การเป็นที่เลี้ยงในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายให้กับชุมชนจนกว่าชุมชนจะสามารถสร้างความเข้มแข็งโดยการพึ่งตนเองได้สำเร็จ ดังเช่นข้อเสนอของ Mbah (2019: 11–22) ซึ่งศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยในทวีปแอฟริกากับพันธกิจเพื่อสังคมในการขับเคลื่อนวาระเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเสนอไว้ว่า จะเป็นผลดีต่อทั้งมหาวิทยาลัยและพันธกิจในการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนหากในกระบวนการผลิตและเผยแพร่องค์ความรู้ได้นำความคิดเห็นและความต้องการของท้องถิ่นเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย และอีกปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จคือ การประยุกต์ใช้กรอบความร่วมมือหลากหลายฝ่ายที่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ บทบาทที่สำคัญอีกประการของมหาวิทยาลัยคือการสร้างพลเมืองตื่นรู้เกี่ยวกับปัญหาที่สังคมเผชิญหน้าและการเรียนรู้วิธีแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพภายใต้โจทย์ความยั่งยืนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อที่นิสิตนักศึกษาที่จบไปเหล่านั้นจะกลายเป็นกำลังสำคัญให้กับชุมชนและสังคมในการบรรลุความสำเร็จนี้ร่วมกัน เช่น ข้อเสนอในงานของ Legusov,

Raby, Moua, Gómez-Gajardo and Zhou (2022: 89-106) ซึ่งศึกษาบทบาทและคุณูปการของวิทยาลัยชุมชน (Community Colleges) และสถาบันอาชีวศึกษาและสถาบันฝึกอาชีพ (Technical and Vocational Education and Training Institutions) ทั้งในประเทศพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนา 5 ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา แคนาดา จีน ไต้หวัน และชิลี ต่อประเด็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาระบุว่าสถาบันการศึกษาเหล่านี้ต่างวางตำแหน่งตนเองในการสร้างคุณูปการด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แตกต่างกัน เช่น กรณีไต้หวัน พบว่าสถาบันการศึกษามีคุณูปการด้านความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) ความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ การฝึกฝนทักษะให้กับนักศึกษาและส่งเสริมให้พวกเขาเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizens) ผ่านการพัฒนาขีดความสามารถอย่างรอบด้าน หรือกรณีของสหรัฐอเมริกา วิทยาลัยชุมชนมีบทบาทใหม่ในการฝึกฝนพัฒนาทักษะของนักศึกษาเพื่อรองรับงานในเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ซึ่งจะเป็นแนวโน้มของงานในอนาคต

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาคณะผู้วิจัยพบประเด็นที่สำคัญด้วยกัน 3 ประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลในที่นี้ คือ 1) ข้อจำกัดของชุมชนเมืองในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 2) ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนเมืองที่ยั่งยืน และ 3) การวางแผนและการบริหารจัดการเพื่อสร้างเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนเมืองที่ยั่งยืนโดยการบูรณาการภายใต้กรอบความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และภาคประชาชนและชุมชน ดังนี้

1. **ข้อจำกัดของชุมชนเมืองในการสร้างความเข้มแข็ง** กรณีนี้เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ชุมชนเมืองต้องเผชิญในสภาพสังคมปัจจุบัน เช่น การเป็นชุมชนแออัดที่ขาดการจัดการในเชิงพื้นที่ แม้จะมีความสะดวกในการคมนาคมขนส่งและเอื้อต่อการประกอบอาชีพ แต่ในพื้นที่เองกลับพบปัญหาหลายประการที่กระทบต่อความมั่นคงในชีวิตและที่อยู่อาศัย เช่น ระบบการให้หรือรับบริการในการจัดการของเสียจากชุมชนที่มีสภาพพื้นที่ซึ่งเป็นตรอกซอยที่คับแคบ ทำให้การเข้าออกพื้นที่เพื่อกำจัดของเสียออกจากชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวก อีกทั้งยังขาดการจัดภูมิทัศน์ของชุมชนที่จะทำให้เกิดชุมชนสีเขียวเพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งฝุ่นละอองจากยานพาหนะ การจัดการน้ำเน่าเสีย และผลกระทบทางเสียงจากการคมนาคมและจากสถานประกอบการต่าง ๆ ซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ภายในชุมชนเมืองมีกลุ่มเปราะบางที่ต้องการความช่วยเหลือ และขาดกำลังบุคลากรในการริเริ่มและดำเนินการในกิจกรรมของส่วนรวม แม้อาจจะเห็นตรงกันถึงคุณค่าของการสร้างและพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง แต่ด้วยปัญหาพื้นฐานเหล่านี้ทำให้การขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายดังกล่าวไม่อาจจะประสบความสำเร็จได้หรือประสบความสำเร็จได้ยาก ดังเช่น ความเห็นของ Stepputat & Van Voorst (2016) ซึ่งศึกษาการพัฒนาพื้นที่เขตเมืองอย่างยั่งยืน (Sustainable Urban Development) โดยใช้กรณีศึกษาจากกรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ไว้เช่นกัน เช่นเดียวกับงานของสมชาวัน บำรุงชัย (2559: 70-78) ที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของไทย เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนในพื้นที่ดังกล่าว ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้น ประเด็นเรื่องของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมีปัจจัย

ที่สำคัญคือพฤติกรรมความร่วมมือของคนในชุมชนที่จะเป็นเงื่อนไขสำคัญซึ่งจะพัฒนาไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมื่อได้สำเร็จ แต่หากขาดปัจจัยดังกล่าวนี้ การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนหรือการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนก็ไม่สามารถลุล่วงไปได้ แม้จะมีโอกาสจากภายนอกที่เอื้อต่อการพัฒนาก็ตาม

2. ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนเมืองที่ยั่งยืน

นอกจากความเข้มแข็งของชุมชนที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนแล้ว สิ่งที่จะให้การดำเนินการในการพัฒนาชุมชนเมืองที่ยั่งยืนยังต้องการโอกาสและการแสวงหาโอกาสในการหนุนเสริมให้การพัฒนาชุมชนสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ กรณีที่จำเป็นคือ การได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้โดยอาศัยการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง โดยเริ่มต้นจากปัญหาที่ชุมชนเผชิญหน้าในสถานการณ์เร่งด่วน เช่น กรณีการระบาดของโควิด-19 เป็นสถานการณ์ตัวอย่างที่สำคัญในการได้เห็นความพยายามในการแสวงหาโอกาสและความช่วยเหลือจากภายนอกเพื่อให้ชุมชนสามารถผ่านพ้นวิกฤติในครั้งนี้ไปได้ เช่น การสร้างเครือข่ายกับกรมควบคุมโรค สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ศูนย์บริการสาธารณสุข 21 วัดธาตุทอง เขตวัฒนา และมูลนิธิเส้นด้าย เป็นต้น โดยการเริ่มต้นจากสถานการณ์ในลักษณะที่มีความจำเป็นเร่งด่วนเช่นนี้เพื่อขยายไปสู่การสร้างเครือข่ายและการพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็งเป็นไปได้ง่ายกว่าการริเริ่มจากโครงการใหม่ ๆ ที่อาจจะยังไม่มีเหตุผลความจำเป็นที่เร่งรีบหรืองานที่สามารถรอไว้ก่อนได้สำหรับคนในพื้นที่ซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนเมืองที่อาจจะจำกัดด้วยเงื่อนไขของเวลาและการบริหารเวลาในการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อเสนอในงานของสฤษดี ดิยะวงศ์สุวรรณ (2556: 203-238) ซึ่งศึกษาบทบาทขององค์กรชุมชนในโครงการบ้านมั่นคง พื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชน เปรียบเทียบบทบาทขององค์กรชุมชนที่มีระดับการมีส่วนร่วมต่างกัน และลักษณะการติดต่อสื่อสารระหว่างองค์กรชุมชนเหล่านี้ในกระบวนการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน โดยผลการศึกษาระบุว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนคือบริบทที่มีความหมายร่วมกัน โดยเฉพาะสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในการอยู่อาศัย นอกจากนี้การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนควรมาจากสำนักและการให้คุณค่าของการรวมกลุ่ม มากกว่าการแทรกแซง การวิจัยยังพบว่าความร่วมมือแบบหุ้นส่วนจะส่งผลให้องค์กรชุมชนมีบทบาทอย่างมาก ทั้งยังสอดคล้องกับข้อเสนอของตัวแบบการประสานความร่วมมือไตรภาคีและจตุรภาคี ที่จำเป็นต้องบูรณาการความร่วมมือหลายฝ่าย เพื่อรับมือและแก้ปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อนเช่นในปัจจุบัน (Etzkowitz. 2008; Carayannis; & Campbell. 2012; Cai; & Lattu. 2022)

3. การวางแผนและการบริหารจัดการเพื่อสร้างเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนเมืองที่ยั่งยืน

โดยการบูรณาการภายใต้กรอบความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และภาคประชาชนและชุมชน ประเด็นเกี่ยวกับการวางแผนและการบริหารจัดการเพื่อสร้างเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนเมืองที่ยั่งยืนโดยการบูรณาการภายใต้กรอบความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน และชุมชนอาจจะไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่ในเมืองไทย กรณีนี้เกิดขึ้นมาพร้อมกับสภาพปัญหาของสังคมเมืองที่มีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสังคมการเมืองในศตวรรษที่ 21 ทำให้การเผชิญหน้ากับสถานการณ์บางอย่างในระดับตัวบุคคล ชุมชน องค์กร หรือแม้กระทั่งเมือง และประเทศไม่อาจจะแก้ไขได้โดยตนเอง แต่จำเป็นต้องบูรณาการภายใต้กรอบความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากงานของ Etzkowitz (2008) Carayannis & Campbell (2012) และ Cai & Lattu (2022)

เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีความจำเป็นที่ต้องมีการวางแผนและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพอีกด้วย กรณีปัญหาที่พบในชุมชนริมคลองแสนแสบ 4 ชุมชนที่ได้ศึกษาข้างขึ้นถึงการไม่มีการวางแผนและการบริหารจัดการที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเกิดขึ้นอย่างหลวม ๆ ตามสถานการณ์เฉพาะหน้าของชุมชน และไม่ได้สร้างความต่อเนื่องและพัฒนาหรือขยายไปสู่การพัฒนาในภาพรวมที่จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเมืองที่เข้มแข็งได้ แม้ชุมชนทั้ง 4 ชุมชนอยู่ภายใต้การปกครองของส่วนท้องถิ่น เช่น กรุงเทพมหานคร ที่มีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองที่เข้มแข็งก็ตาม แต่การขาดการวางแผนและการบริหารจัดการของชุมชนเองกลายเป็นโจทย์ที่สำคัญในการบรรลุเป้าหมายนี้ทั้งของชุมชนและแม้แต่ระดับบนนั้นหมายถึงความสำเร็จขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย ดังนั้นโจทย์ที่สำคัญในการพัฒนาสู่การสร้างชุมชนเมืองที่เข้มแข็ง จึงอาจจะต้องเริ่มจากการวางแผนและการบริหารจัดการชุมชนโดยการริเริ่มของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดผลสำเร็จและตรงกับปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนเอง โดยหากตั้งเป้าหมายที่การพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน (Sustainable City) ก็ต้องเข้าใจคุณลักษณะที่สำคัญ ดังเช่นข้อเสนอของ Kanuri *et al.* (2016: 6-19) ที่นำเสนอคุณลักษณะที่สำคัญของเมืองที่ยั่งยืนว่าประกอบด้วย 1) การเข้าถึงสินค้าและบริการสาธารณะ ลดความเหลื่อมล้ำ และมีความเท่าเทียมกันทางเพศ 2) การเข้าถึงที่อยู่อาศัยและบริการมีพื้นที่สีเขียวและพื้นที่สาธารณะที่เพียงพอ มีความหนาแน่นของประชากรเหมาะสมกับการให้บริการสาธารณะ 3) คุณภาพชีวิตสูง มีขีดความสามารถในการแข่งขันระดับโลกในการดึงดูดการลงทุน ผู้คน และการสร้างงาน 4) การปกป้องระบบนิเวศน์ในเขตเมือง 5) ความยืดหยุ่นและสามารถฟื้นตัวจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ และ 6) การพัฒนาพื้นที่อย่างสมดุล ความสามารถเข้าถึงตลาดและการจ้างงาน เป็นต้น จากตัวอย่างนี้เป็นสิ่งที่ชุมชนจะต้องตัดสินใจว่าควรกำหนดให้เป้าหมายใดเป็นเป้าหมายที่สำคัญลดหลั่นกันไป เพื่อนำไปสู่การกำหนดแผนและการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งการมีเป้าหมายที่ชัดเจนจะทำให้การสร้างและขยายเครือข่ายทำได้โดยง่ายมากยิ่งขึ้นและมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเนื่องจากแต่ละภาคส่วนมีข้อจำกัดของภารกิจหน้าที่ของแต่ละส่วน การมีเป้าหมายร่วมกันหรือตรงกันจะทำให้ทุกฝ่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมให้ความหมายและสร้างความหมายร่วมกันได้ เครือข่ายในลักษณะนี้ จะเกิดความเข้มแข็งได้ง่ายกว่า

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย การพัฒนาชุมชนเมืองบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนริมคลองแสนแสบ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร (Sustainable Community Development: A Case Study of Communities along Saen Saeb Canal, Vadhana District, Bangkok) ได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจากเงินรายได้คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี 2565 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณคณะสังคมศาสตร์ที่ให้การสนับสนุนทุนในการวิจัยนี้ และขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัย นายจิรายุทธ คำบุญ และนางสาวเบญจมาภรณ์ ชูช่วย ที่ช่วยให้โครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วง

เอกสารอ้างอิง

- พนิต ภูจินดา. (2556). การผังเมืองกับการพัฒนาเมือง. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- นราธิป ทับทัน อารี เลาะเหม็ง และ ศศิธร คล้ายชม. (2563). ย่านและชุมชนดั้งเดิมริมคลองแสนแสบ ในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. 8(3): 615-627.
- วิจิตรบุษบา มารมย์. (2560). การประเมินองค์ความรู้ด้านเมืองยั่งยืนในประเทศไทย. นครปฐม: ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมเชาวน์ บำรุงชัย. (2559). รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย. สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 22(1): 70-78.
- สฤณี ดิยวงศ์สุวรรณ. (2556, สิงหาคม). บทบาทขององค์กรชุมชนในกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาชุมชนของประเทศกำลังพัฒนา: กรณีศึกษาในพื้นที่กรุงเทพมหานคร. หน้าจั่ว วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 27: 203-238.
- สำนักงานเขตวัฒนา. (ม.ป.ป.). คลอง คูน้ำ ลำราง. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2566, จาก <https://webportal.bangkok.go.th/vadhana/page/sub/4018/คลอง-คูน้ำ-ลำราง>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). เกี่ยวกับ SDGs. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2566, จาก <https://sdgs.nesdc.go.th/เกี่ยวกับ-sdgs/>
- Al-Zu'bi, Maha and Radovic, Vesela. (2019). **SDG11 – Sustainable Cities and Communities: towards Inclusive, Safe, and Resilient Settlements**. Bingley: Emerald Publishing.
- Britannica. (2021). **Urbanization**. Retrieved on August 22, 2023, from <https://www.britannica.com/topic/urbanization>
- Carayannis, Elias G. and Campbell, David F. J. (2012). **Mode 3 Knowledge Production in Quadruple Helix Innovation Systems: 21st-Century Democracy, Innovation, and Entrepreneurship for Development**. New York: Springer.
- Cai, Yuzhuo & Lattu, Annina. (2022). Triple Helix or Quadruple Helix: Which Model of Innovation to Choose for Empirical Studies? *Minerva*. 60: 257-280.
- Etzkowitz, Henry. (2008). **The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action**. New York: Routledge.
- Etzkowitz, Henry & Loet Leydesdorf. (1995). The Triple Helix—University-Industry-Government Relations: A Laboratory for Knowledge-Based Economic Development. *EASST Review*. 14: 14-19.
- Kacyira, Aisa Kirabo. (2021). **Addressing the Sustainable Urbanization Challenge**. Retrieved on June 30, 2023, from <https://www.un.org/en/chronicle/article/addressing-sustainable-urbanization-challenge>

- Kanuri, Chaitanya; Revi, Aromar; Espey, Jessica and Kuhle, Holger. (2016). **Cities and a Territorial Approach to the SDGs. Getting Started with the SDGs in Cities: A Guide for Stakeholders. Sustainable Development Solutions Network.** Retrieved on August 18, 2023, from <http://www.jstor.org/stable/resrep15872.9>
- Legusov, Oleg; Raby, Rosalind Latiner; Mou, Leping; Gómez-Gajardo, Francisca and Zhou, Yanan. (2022). How Community Colleges and Other TVET Institutions Contribute to the United Nations Sustainable Development Goals. **Journal of Further and Higher Education.** 46(1): 89-106.
- Mbah, Marcellus. (2019). Can Local Knowledge Make the Difference? Rethinking Universities' Community Engagement and Prospect for Sustainable Community Development. **The Journal of Environmental Education.** 50(1): 11-22.
- Mensah, Justice. (2019). Sustainable Development: Meaning, History, Principles, Pillars, and Implications for Human Action: Literature Review. **Cogent Social Sciences.** 2019(5): 1653531.
- Mok, Ka Ho and Jiang, Jin. (2020). Towards Corporatized Collaborative Governance: The Multiple Networks Model and Entrepreneurial Universities In Hong Kong. **Studies in Higher Education.** 45(10): 2110-2120.
- Stepputat, Finn and van Voorst, Roanne. (2016). **Cities on the Agenda: Urban governance and Sustainable Development.** Copenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS).
- Tang, Hui-Ting & Lee, Yuh-Ming. (2016). The Making of Sustainable Urban Development: A Synthesis Framework. **Sustainability.** 8(5). Retrieved on July 18, 2023, from <https://www.mdpi.com/2071-1050/8/5/492>
- United Nations. (2021). **MDG Infographics Showing the World's Progress and the Challenges that Remain.** Retrieved on July 23, 2023, from <https://www.un.org/millenniumgoals/multimedia.shtml>
- United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. (2019). **World Urbanization Prospects: the 2018 Revision.** New York: United Nations.
- United Nations Development Programme. (2017). **The SDGs in action.** Retrieved on July 23, 2023, from <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>
- United Nations General Assembly. (2021). **Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals.** Retrieved on July 23, 2023, from https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/L.48/Rev.1&Lang=E
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. (2021). **United Nations Millennium Declaration General Assembly Resolution 55/2 of 8 September 2000.** Retrieved on July 23, 2023, from <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Millennium.aspx>
- United Nations Population Division. (2021). **Urbanization.** Retrieved on July 23, 2023, from <https://www.un.org/development/desa/pd/content/urbanization-0>